

Напрями підвищення рівня інноваційного потенціалу молоді регіону: фінансовий та організаційний аспекти

З'ясовано зміст поняття «інноваційний потенціал молоді». Запропоновано розрахунок інтегрального індексу для визначення рівня формування інноваційного потенціалу молоді в регіональному розрізі за демографічною, організаційною, матеріально-технічною та фінансовою складовими. На основі застосованого методу проаналізовано місце Львівщини серед інших областей України. Окреслено деякі аспекти фінансового та організаційного характеру в напрямках підвищення рівня інноваційного потенціалу молоді у регіонах, а саме: нарощення, кооперації, залучення та повернення.

Ключові слова: молодь, інноваційний потенціал, система освіти, наукова діяльність, «циркуляція мізків».

Формування інформаційної цивілізації, яка спирається на інноваційні технології в усіх сферах буття, потребує безперервного розвитку та використання неординарних творчих здібностей членів суспільства як головного джерела конкурентних переваг. У контексті зміни поглядів на соціально-трудові відносини актуальним є дослідження шляхів підвищення інноваційної активності працівників різних вікових категорій, особливо молоді як найдинамічнішої соціальної групи населення, що характеризується проміжним статусом у суспільстві та притаманними їй соціально-психологічними особливостями, зокрема більшою енергійністю та амбітністю, молодь швидше забуває усі невдачі і розчарування, які у більш зрілому віці стають головною перешкодою активної творчої поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дає змогу стверджувати, що тема комплексного й системного дослідження інноваційного потенціалу молоді (ІПМ) та його використання в Україні мало розкрита, проте соціально-економічні проблеми молоді, її ціннісні орієнтації, молодіжний сегмент ринку праці висвітлені у працях О. А. Грішної, Є. І. Головахи, О. І. Вишняк, Е. М. Лібанової, І. С. Кравченко, Н. А. Свиридової, І. Л. Демченко, В. В. Онікієнко, Я. В. Кружельницької та ін. Активно працюють над проблемами формування та використання інтелектуального потенціалу населення в системі інноваційного розвитку економіки С. Й. Вовканич, Л. Семів, Д. Мельничук, Л. Лісогор, А. Колот, О. Амоша, О. Бутнік-Сіверський, Л. Федулова, С. Ілляшенко, О. Кузьмін, А. Чухно та ін. Разом з тим як вітчизняні, так і зарубіжні вчені активно досліджують питання «омолодження» кадрів у науковій сфері, при цьому вікова категорія «молоді», як суб'єкт інноваційної діяльності, комплексно не розглядається.

Стаття ставить за *мету* показати регіональні особливості формування інноваційного потенціалу молоді Львівщини серед інших областей України та запропонувати можливі напрями його підвищення.

Поняття «потенціал» є одним із найбільш вживаних понять в епоху швидких змін. Воно покликане показати можливості росту в тій чи іншій сфері, наявні його передумови, які для своєї реалізації потребують тих чи інших суспільних умов та ресурсів. Що стосується «інноваційного потенціалу молоді», то ми розглядаємо його на рівні особистості, розуміючи як

вміння та можливість молоді людини поєднати знання та налаштованість на нове й оригінальне, готовність до ризику задля можливості пропонувати інноваційні рішення, а також громадянську відповідальність за їх результати. При цьому слід зазначити, що вихідними у понятті ІПМ є категорії ресурсів: людських (молоді), виробничих (засобів праці) та фінансових (забезпечення), які створюють можливість їх використання. Припускаємо, що ІПМ, складовими якого є творчий потенціал (креативність) та інтелектуальні здібності, уже притаманній молодій людині частково від народження. Водночас вплив факторів цілеспрямованого формування, серед яких основними є виховання та освіта, дозволяє ширше розвинути певний рівень інноваційного потенціалу, який значною мірою зростає під впливом знанневого збагачення особистості, зміни внутрішніх цінностей, модернізації середовища діяльності та зовнішньої мотивації.

З метою визначення рівня формування ІПМ за регіонами на основі комплексної оцінки освітньої сфери ми запропонували інтегральний індекс, який поєднав у собі показники-стимулятори та дестимулятори різного функціонального значення, представлені у динаміці Державною службою статистики [1–3] та Міністерством фінансів України [4], а саме:

- демографічного (кількість населення у віці 0-17 років у розрахунку на 10000 населення (осіб); кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення (осіб); кількість студентів вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення (осіб); кількість дітей, охоплених дошкільною освітою в розрахунку на 10000 населення (осіб); кількість випущених аспірантів у розрахунку на 100000 населення (осіб); як дестимулятор – коефіцієнти смертності дітей у віці до 1 року по регіонах ($y\%$));
- організаційного (кількість дошкільних закладів у розрахунку на 10000 населення (одиниць); кількість загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10000 населення (од.); кількість вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації у розрахунку на 100000 населення (одиниць); кількість закладів, що мають аспірантуру (од.));
- матеріально-технічного (вартість основних засобів у сфері освіти в розрахунку на 1 навчальний заклад (млн. грн.); як дестимулятор – ступінь зносу основних засобів у сфері освіти ($y\%$));
- фінансового (видатки загального фонду місцевих бюджетів на дошкільну освіту в розрахунку на 1 дошкільний заклад (тис. грн.); видатки загального фонду місцевих бюджетів на середню освіту в розрахунку на 1 заклад середньої освіти (тис. грн.)).

Для розрахунку детермінант інтегрального індексу був використаний метод багатовимірної середньої із стандартизованих вхідних, детально описаний у [5]. Значення обрахованого показника за функціональними складовими у 2001 та 2011 рр. у регіональному розрізі зображені на рис. 1–4.

Таким чином, слід відзначити високі позиції Львівської області порівняно з іншими областями в Західному регіоні та загалом по Україні за більшістю складовими інтегрального індексу формування інноваційного потенціалу молоді в освітній сфері, окрім фінансової. Якщо в 2001 р. Львівщина займала шосту позицію серед усіх областей за цим напрямком, то за показниками 2011 р. – уже 15. Таке явище пов'язане не так із зменшенням цільових видатків у цій області, як зі скороченням невідповідності у фінансуванні освіти по інших регіонах.

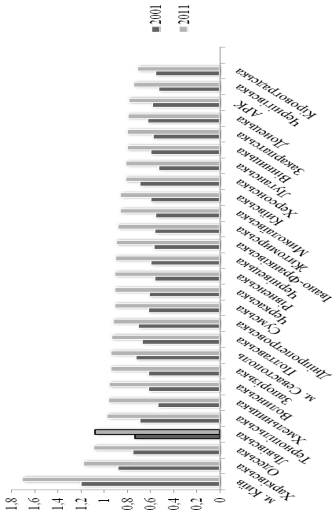

Рис. 1. Значення інтегрального індексу формування інноваційного потенціалу молоді у 2001 та 2011 рр. за демографічною складовою (розрахунок автора)

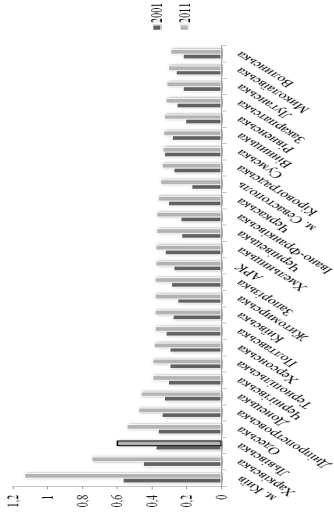

Рис. 2. Значення інтегрального індексу формування інноваційного потенціалу молоді у 2001 та 2011 рр. за організаційною складовою (розрахунок автора)

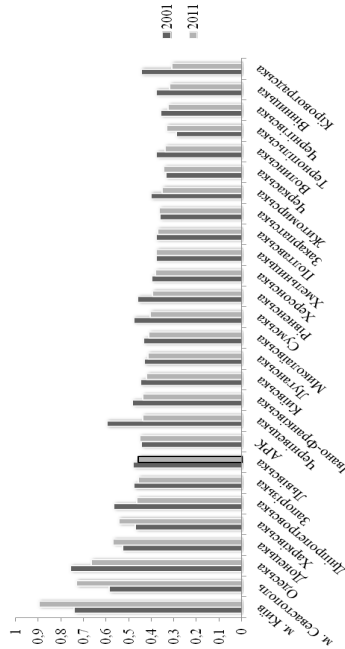

Рис. 3. Значення інтегрального індексу формування інноваційного потенціалу молоді у 2001 та 2011 рр. за матеріально-технічною складовою (розрахунок автора)

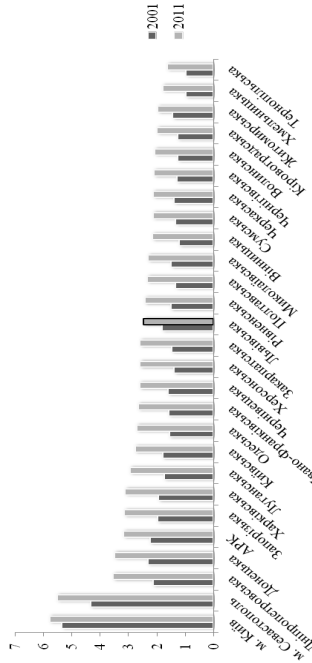

Рис. 4. Значення інтегрального індексу формування інноваційного потенціалу молоді у 2001 та 2011 рр. за фінансовою складовою (розрахунок автора)

Цікавою є ситуація зі станом основних засобів у сфері освіти. Так, інтегральний індекс за даним показником для Львівської області залишається на високих позиціях та практично не змінився, на відміну від Чернівецької, Кіровоградської, Сумської та Рівненської областей, де суттєво зменшилась загальна вартість основних засобів у системі освіти.

Щодо динаміки інтегральних показників відзначимо, що рівень формування інноваційного потенціалу молоді пропорційно підвищився по всіх регіонах з 2001 р. до 2011 р. Це пов'язано передусім зі зростанням кількості дошкільнят та аспірантів у регіонах, збільшенням вартості основних засобів та підвищенням видатків на систему освіти.

Аналізуючи діючу нормативно-правову базу, яка покликана створити необхідне середовище для ефективного формування ІПМ, необхідно обов'язково згадати про вже накопичений у попередні роки досвід розроблення напрямів, форм та методів зазначеної діяльності. Серед десятків документів особливо важливе місце посідають: Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів, Державна цільова соціальна програма «Молодь України» на 2009–2015 рр., Державна цільова науково-технічна та соціальна програма «Наука в університетах» на 2008–2017 рр. Зазначені програми розвитку містять ряд дій, які мали б сприяти креативізації суспільства в Україні за умови їх дотримання та повного й безперервного фінансування.

Слід зазначити, що питання фінансування належить до найскладніших в усьому комплексі завдань на усіх рівнях підготовки, управління і здійснення інноваційної діяльності молоді. Загалом, що стосується фінансового механізму функціонування системи освіти в сучасних умовах, то він повинен зосереджувати у собі якомога більше альтернатив залучення приватних та іноземних коштів, формуючи при цьому здорове конкурентне середовище між навчальними закладами за учнів чи студентів і навпаки. При цьому у сфері дошкільної та середньої освіти повинно переважати пряме бюджетне фінансування (як один із напрямків соціального захисту молоді), передусім розподілене на місцевому рівні з наданням переваги дітям працюючих батьків. Проте пряме бюджетне фінансування вищої освіти повинно стати оптимізованим відповідно до потреб ринку праці, кількості суб'єктів навчання та пріоритетів інноваційної політики і поступово скорочуватись за рахунок коштів приватних підприємств (замовників кадрових та інноваційних ресурсів), власної науково-інноваційної діяльності ВНЗ, програмно-цільового бюджетного фінансування (фондів, грантів, ваучерного фінансування) та міжнародної співпраці.

Важливо зазначити, що без забезпечення належного рівня прозорості та демократичності управління фінансовою діяльністю освітньо-наукової та інноваційної сфери у вищій школі та й інших ланках освіти, на нашу думку, досягти значних результатів не вдасться. Водночас потребує розробки механізм оплати з боку підприємств, організацій, установ, закладів освіти за використання кваліфікованого персоналу, а також формування у ВНЗ дієвого мотиваційного механізму інноваційної діяльності студентів та викладачів за рахунок матеріальних та нематеріальних важелів.

Важливим кроком на шляху становлення ефективної системи вищої освіти в умовах інноваційно-орієнтованої економіки є оптимізація організаційного-управлінського механізму функціонування освіти. Зокрема, це стосується управління та діяльності різного типу ВНЗ (прикладних та гуманітарних),

посилення процесів децентралізації (районування науково-освітніх територій), а також дотримання академічних свобод у вищій школі, створення конкурентного середовища між закладами та поглиблення взаємозв'язку освітніх інститутів різного рівня, створення можливостей державно-громадського управління розвитком навчальних закладів, диференціювання типів ВНЗ, запровадження та активне використання нових форм отримання освіти (дистанційна, е-освіта, коучинг), залучення до викладацької та поза навчальної роботи приватні структури, створення наукових парків на базі провідних університетів. Усе це має забезпечити максимальну інтеграцію університетів до господарського механізму країни, що зробить вищу освіту більш гнучкою відповідно до сучасних потреб економіки, конкурентоспроможною на міжнародному рівні та забезпечить зв'язок у процесі «освіта-наука-виробництво» на регіональному та державному рівнях.

Одним із найважливіших кроків підтримки інноваційної діяльності на регіональному рівні є підтримка у створенні регіональних інноваційних кластерів – т. зв. регіональної екосистеми, яка являє собою систему тісних взаємозв'язків не тільки між фірмами, їхніми постачальниками і клієнтами, а й інститутами знань, серед яких великі дослідницькі центри та університети, які забезпечують високий освітній рівень регіону як генератори нових знань, інновацій та молодіжних кадрів. Так, зокрема у Львові уже почав формуватись інноваційний кластер інформаційних технологій, що має на меті об'єднати понад 30 ІТ компаній (кількість станом на 2011 р.) у регіоні та львівські вищі навчальні заклади, які щороку випускають понад тисячу ІТ спеціалістів.

Окрім зазначених механізмів підвищення рівня формування ІПМ, які в сукупності складають основний напрямок цілеспрямованих дій – «нарощення» ІПМ внутрішніми ресурсами держави (виховання, освіта в країні, наукова та ін. праця в країні), можна виділити ще декілька напрямків, які підвищують сукупний рівень ІПМ у регіоні та державі загалом, а саме:

– напрям «кооперування». Основною ідеєю даного напрямку є спільне користування інтелектуальними ресурсами молоді в інтересах інноваційного зростання обох держав чи їх об'єднань. Основними передумовами його застосування є поглиблення співпраці між вітчизняними та закордонними навчальними, науковими закладами шляхом здійснення молодіжних обмінів та стажувань, проведення спільних досліджень, формування «дзеркальних лабораторій», влиття до міжнародних освітніх та наукових мереж, розробки спільних навчальних програм (зокрема, онлайн), гармонізація законодавства України в галузі освіти, науки і високих технологій з нормами міжнародного права тощо. Такий підхід перш за все дозволяє трансформувати обмежені можливості власної наукової інфраструктури, а також використати набутий досвід інших країн у сфері формування ІПМ та створення відкритих інновацій;

– напрям «залучення» передбачає поступове зростання сукупного інноваційного потенціалу молоді в країні через збільшення кількісної характеристики людських ресурсів (молоді) з іноземним походженням. Зокрема, це стосується залучення до проведення науково-дослідної та інноваційної діяльності талановитої молоді, що здобуває в Україні вищу освіту, науковий ступінь чи проходить стажування, а також через використання практики аутсорсингу. Так, на сьогодні існують усі передумови для такої діяльності,

оскільки кількість іноземних студентів та аспірантів щороку лише зростає (у 2010/2011 р. в Україні навчалось 38166 студентів та 624 аспіранта, а у 2012/2013 р. – уже 49044 та 656 осіб відповідно [6–7]). При цьому регулювання та удосконалення потребує національна імміграційна політика, подібна до сучасних імміграційних політик розвинених держав, які сьогодні практично «полюють» за здібною молоддю з країн, що розвиваються, та застосовують комплекс заохочувальних заходів (наприклад, спрощення в'їзду та реєстрації через спеціальний візовий режим (досвід Великобританії) та запровадження карток легального працевлаштування, як «Блакитна карта» (досвід Німеччини); розробка та постійне надання грантів на проведення досліджень у перспективних напрямках; допомога у вирішенні житлових проблем талановитої молоді з-за кордону та ін.);

– напрям «повернення» актуалізується із розширенням масштабів «витоку мізків» молодих кадрів протягом періоду незалежності України. Не існує статистики кількості перспективних молодих науковців, які виїхали з країни, однак фактом залишається те, що Україна до сьогодні є «донором» інтелектуальних ресурсів для розвинених країн (проблема особливо актуалізується при сучасній можливості праці через Інтернет чи аутсорс, фізично залишаючись в Україні). При цьому молоді люди переважно здобувають освіту за державні кошти в Україні, однак виїжджають за кордон працювати часто не за спеціальністю, при цьому не реалізуючи свій інноваційний потенціал. У зв'язку з поширенням процесів глобалізації, зокрема і в освітній сфері, явище «витоку мізків» за відсутності дієвої політики рееміграції лише посилюватиметься. Таким чином, необхідно використати досвід інших країн, що зіткнулися з негативними наслідками даного явища, зумівши перетворити його на «циркуляцію мізків» і навіть «здобуток мізків» (Індії, Китаю, Естонії, Чехії та ін.), а також враховуючи вітчизняні умови, здійснити такі дії у напрямках: введення системного моніторингу кількості молоді, яка виїжджає за кордон на навчання чи роботу (через університети, митні органи чи регіональні міграційні служби); усунення адміністративних та інституційних бар'єрів, що стоять на заваді міжнародному співробітництву в освіті і науці (візових бар'єрів (для науковців та їх сімей), митних перешкод (для транспортування наукового обладнання), спростити процес академічної мобільності та нострифікації іноземних дипломів, створити Інтернет-портал для «мобільних» науковців) та ін.; створення привабливих внутрішніх умов для повернення молоді на основі національних науково-дослідних інститутів, університетів та інноваційних центрів через підтримку «міграційної мережі» з науковою діаспорою; стимулювання привабливості України для проведення досліджень і створення сприятливих умов для професійного зростання молодих учених. Таким чином, процес «циркуляції мізків» повинен стати відмінним антидотом від хронічного «витоку мізків» та сприяти підвищенню сукупного рівня ІПМ в регіонах країни.

Отже, висновком залишається те, що сьогодні Львівщина є одним із лідерів серед інших областей України в напрямку формування ІПМ, яке відбувається у сфері освіти, відповідно до результатів розрахованого автором інтегрального індексу. Перш за все, конкурентними перевагами регіону в даному процесі є демографічні, організаційні та матеріально-технічні характеристики, однак, що стосується фінансової складової, то тут видатки на освітній процес у Львівщині суттєво нижчі, ніж у інших регіонах (зокрема,

практично в усіх східних областях). Для підтримки рівня та підвищення ІПМ пропонується здійснити ряд дій у напрямках: «народження» ІПМ, що передбачає ріст сукупного ІПМ за рахунок власних внутрішніх ресурсів держави; «кооперування» в науковій і освітній сферах задля спільного користування інноваційними ресурсами молоді у міжнародних масштабах; «залучення» талановитої молоді з-за кордону задля інноваційної діяльності в Україні; «повернення» молоді України (повного) чи через «циркуляцію мізків» для підвищення сукупного рівня ІПМ в регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Діти, жінки та сім'я в Україні : [стат. зб. за 2011 рр.] // Державний комітет статистики України. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 130 с.
2. Регіони України : [стат. зб.] / Державна служба статистики. – К. : Державна служба статистики, 2011 – Ч. I. – 358 с.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державна служба статистики України. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
4. Дані Міністерства фінансів України на звернення нар. деп. Оробець Л.Ю. щодо видатків на освіту від 28.09.2012, № 31-07110-2-6/6454.
5. Єріна А. М. Економічна статистика : [практикум] / А. М. Єріна, О. К. Мазуренко, З. О. Пальян. – К. : ЕксОб, 2002. – 232 с.
6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року : [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 188 с.
7. Підготовка наукових кадрів у 2012 році : [стат. бюлетень] / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 33 с.

Гвоздович Ю. О. Направления повышения уровня инновационного потенциала молодежи региона: финансовый и организационный аспекты.

Установлено содержание понятия «инновационный потенциал молодежи». Предложен расчет интегрального индекса для определения уровня формирования инновационного потенциала молодежи в региональном разрезе по демографической, организационной, материально-технической и финансовой составляющим. На основе примененного метода проанализировано место Львовской области среди других областей Украины. Очерчены некоторые аспекты финансового и организационного характера в направлениях повышения уровня инновационного потенциала молодежи в регионах, а именно: наращивания, кооперации, привлечения и возврата.

Ключевые слова: молодежь, инновационный потенциал, система образования, научная деятельность, «циркуляция мозгов».

Hvozdoanych Yu. O. Directions of Innovative Potential Level Increasing of the Youth in the Region: Financial and Organizational Aspects.

The essence of concept «innovative potential of the youth» is clarified. A calculation of the integral index for determining the level of the innovative potential of youth in the regions by demographic, organizational, logistical and financial components is proposed. On the basis of this method the place of Lviv region among other regions of Ukraine is analyzed. Some aspects of the financial and organizational nature for improving the level of innovative potential of young people in such directions as increasing, cooperation, involvement and return are outlined.

Key words: youth, innovative potential, education system, scientific activity, «brain circulation».

Надійшло 03.09.2013 р.